

ОБРАДА СРЕДЊОВЈЕКОВНЕ ИСТОРИЈЕ НА СТРАНИЦАМА „ЗАПИСА“ — „ИСТОРИЈСКИХ ЗАПИСА“*

Иако су „Записи“ до 1933. били првенствено књижевни часопис, на његовим страницама сусрећемо расправе, чланке и кратке прилоге из историје средњег вијека наших народа, мада не тако често као од 1948. године, када мијењају своје име у „Историјске записе“.

Значајно мјесто у „Записима“ — „Историјским записима“ зазима архивска грађа, која је нешто богатија за XIV и XV вијек. Сусрећемо се како са текстовима писаним латиницом тако и са ћирилским рукописима. Велике заслуге за објављивање латинских докумената припадају у првом реду Душану Вуксану и Антону Милошевићу.¹

Ћирилски рукописи су махом везани за архиве наших средњовјековних манастира. О томе гдје се налазе и колико их има у појединим манастирима дао је исцрпну и прегледну анализу Владимир Мошин у својим познатим описима ћирилских рукописа појединих наших манастира.²

Бранислав Ђурђев доноси турске изворе, иако фрагментарно, у својим расправама које се односе на XV вијек. То су радови о

* Саопштење са Научног скупа посвећеног 50-годишњици Записа — Историјских записа одржаног у Цетињу 1977.

¹ Д. Вуксан, *Архивска грађа за историју Црне Горе (с краја XIV до краја XVII века)*, Записи XXV/4 (194) 239—245; *Историја о Зенте и Черњеј Гори*, Записи, XVIII/2 (1937) 121—122; *Још један потомак Балшића*, Записи XVI 1 (1936) 57—58; *Неколико докумената махом из епохе Црнојевића*, Записи XXII/2 (1939) 120—121; 3 стр. 176—183. А. Милошевић, *Средњовјековне латинске повеље и буле*, ИЗ IV/1—2 (1949) 67—75; 3—4, стр. 183—200; 5—6, стр. 298—311. А. Арменко, *Једна повеља Балше II*, Записи VIII/2 (1931) 106—108.

² В. Мошин, *Ћирилски рукописи манастира св. Тројице код Плеваља*, ИЗ XIV/1—2 (1958) 235—260; *Ћирилски рукописи Морачког манастира*, ИЗ XVII/3 (1960) 553—565; *Ћирилски рукописи у манастиру Никољцу код Бијелог Поља*, ИЗ XVIII/4 (1961) 681—708.

најстаријој историји брдских племена. Нарочито су значајни подаци који се односе на Дробњаке, јер доносе сасвим нову грађу, тако да дају нове важне елементе за рјешење питања постанка овог племена и проблема формирања наших динарских племена.³

Црна Гора је богата археолошким налазима, тако да у „Записима“ — „Историјским записима“ имамо неколико вриједних помена прилога из те области. Радови из археологије односе се на антички период. Ту спадају радови Милутина Пламенца Чувено стакло из Дукље, Милисава Лутовца Културни споменици у Бихору, Д. Вуксана Неколико недјеља у Рисну, и Енвера Имамовића Из историје експлоатације соли у Босни и Херцеговини, као и многи други краћи прилози.⁴ Овдје треба да поменемо и расправу Михаила Зорића Стећци у Бијелој и око ње (истина, она се односи на каснији период развоја ове науке).

Имамо и неколико расправа из историјске географије у „Историјским записима“ То су радови Гавра Шкриванића Властелинство Св. Николе Врањинског, гдје даје земљишне прилоге који су заиста средњовјековни локалитети, без обзира на то што ни до данас у науци није јасно да ли су Врањинске повеље аутентичне или не. Други прилог је чланак Андрије Јовићевића Прапатрна престоница зетског кнеза Стевана Војислава, Аутор сматра да Прапатрну треба тражити на падинама планине Румије на страни Скадарског језера. Он је у Крајини (Шестанима) дознао да се дио села Доњих Мурића зове Прапатиште и сматра да је баш ту била стара Прапатрна. Значајна је расправа Жарка Шћепановића Средњевјековна села Јабучко и Палеж и граничне међе жупе Љубовиђе. Он је након исцрпне анализе извора и литературе доказао да су се села Јабучко и Палеж дечанског властелинства налазила у Љубовићској, односно Брскојској жупи.

„Историјски записи“ су објавили и неколико чланка из историје умјетности. Овдје можемо поменути прилоге Ника Луковића Новооткривене средњевјековне фреске у Столиву, затим Риста Драгићевића Манастир Праскавица, Риста Ковијанића Један помен о манастиру Сопоћанима и Петра Шеровића О лику епископа Данила у парохијској цркви у Бијелој у Боки Которској.

Најбројнији су радови који се односе на познију историју града Котора и његове непосредне околине. На страницама „Историјских записа“ дјелимично је обрађен како друштвено-економски

³ Б. Ђурђев, Нови подаци о најстаријој историји брдских племена, ИЗ XVII/1 (1960) 3—20.

Б. Ђурђев, Л. Хаџиосмановић, Подаци о Дробњацима у дефтеру за херцеговачки Санџак из 1477. године, ИЗ XXIX/1—2 (1972) 149—159.

⁴ Л. Томановић, Једно питање археологије, Записи, X/2 (1932) 122—123; П. Шеровић, Римски портрет из Кумбора, ИЗ XI/1—2 (1955) 347—349; Ј. Ивовић, Археолошки и нумизматички налази у Заврху, 43 I/3—4 (1948) 155—158; С. Мијушковић, Ново тумачење једног фрагмента из „*Tabula Peutingeriana*“, ИЗ XXIII/1 (1966) 111—129; В. Ђулафић, Археолошко богатство долине Лима, ИЗ VIII/1—3 (1952) 166—170; М. Суић, О границама Ауторијата, ИЗ, XIII/1—2 (1957) 115—124.

тако и културни живот овог изузетно значајног средњовјековног града. Видно мјесто у тим радовима заузимају поједине личности које су заузимале угледне и повјерљиве положаје како на српском тако и на босанском двору. Ту спадају познати радови Р. Ковијанића, Ива Стјепчевића и С. Мијушковића. Мада су понекад њихова саопштења веома кратка, увијек су нова и рађена на основу которске архивске грађе.⁵

Други град који је дјелимично обрађен на страницама „Историјских записа“ јесте Бар. Посебно је обухваћен друштвено-економски живот овога града у XIV и XV вијеку. То су двије подробне расправе Р. Ковијанића, *Бар и Барани у которским споменицима XIV вијека* и *Бар и Барани у которским споменицима у првој половини XV вијека*.⁶

У „Записима“ — „Историјским записима“ су објављени чланци и расправе из прошлости других наших области, прије свега Хрватске, Србије и Босне. Јалова разглабања Samuila Puhiera, Борислава Радојковића и Антонија Фарчића о политичкој прошлости у раном средњем вијеку не доносе никакве нове резултате.⁷ Овдје треба издвојити и посебно нагласити расправу Наде Клаић О легендарној смрти краља Звонимира, која лијепо доноси пречишћавање једног спорног питања и показује добро познавање изворног материјала, као и рад Николе Радојчића *Иларион Руварац и црвена Хрватска*.

Праве научне прилоге представљају радови Вука Винавера и Богумила Храбака. Вук Винавер, својом познатом расправом *Проблем производње сребра у средњевековној Србији*, доказао је да

⁵ Р. Ковијанић, *Которски кнежеви у доба самосталности*, ИЗ књ. XIII/1—2 (1957) 143—164; *Ко су Обрад Которанин и Фра Вита*, ИЗ XIX/1 (1962) 103—114; *Два податка о Николи Архилупусу*, ИЗ, XI/1 (1955) 346—347; Р. Ковијанић, И. Стјепчевић, *Которски ковачи XIV вијека*, ИЗ 10/2 (1954) 600—603; *Трговина робљем у Котору средњег вијека*, ИЗ X/2 (1954) 606—608; *Протовестијар Грубо*, ИЗ X/1 (1954) 220—225. С. Мијушковић, *Неке специфичности феудалних односа у Грбљу, у XIV вијеку*, ИЗ XIII/1—2 (1957) 271—275; *Једна порука которског кнеза вазалима српског деспота у Зети 1434. године*, ИЗ, X/1 (1954) 227—229. А. Милошевић, *Како се владало од давнина у Которској Републици и у каснија времена у Котору*, ИЗ 1/5—6 (1948) 288—305, књ. II, 1—2, стр. 51—64. Р. Катић, *Хирурги Црногорског приморја у времену од 1326. до 1754.*, ИЗ, XVII/2 (1960) 285—308; *Средњовјековне болнице Црногорског приморја*, ИЗ, XVII/4 (1960) 739—753; П. Шеровић, *Књига привилегија „Пет села збора св. Михаила“ на Превлаци*, ИЗ XI/1—2 (1955) 362—369.

⁶ Р. Ковијанић, *Барски маслињаци XIV вијека*, ИЗ XIV/1—2 (1958) 319—321.

⁷ С. Пукиера, *Казивање о сабору на Дуванском пољу према хисторији*, ИЗ XVI/3—4 (1959) 3—36; *Поријекло назива Црвена Хрватска*, ИЗ XIV/1—2 (1958) 179—203. Б. Радојковић, *Држава краља Светопелека и његових потомака*, ИЗ XIX/3—4 (1962) 399—435; *Немањина повеља Сплићанима*, ИЗ XIII/1—2 (1957) 125—142; *Политички положај кнежевине Захумске*, ИЗ XVII/1 (1960) 21—37; *Разматрање о деоном владању и деоном кнежевинама*, ИЗ XVII/2 (1960) 211—234; А. Фарчић, *Како је било име сину неретљанског војводе Русина*, ИЗ XIII/1—2 (1957) 265—270; *О постанку краљевске власти код приморских Срба*, ИЗ XXII/3(1965) 405—428.

је Србија као релативно неразвијена земља својом високом производњом племенитих метала могла да надокнади слабост економског развоја и тешкоће војногеографског положаја. Висока производња Новог Брда стварно је омогућила Србији, истакао је Винавер, да постоји, дјелује и одржава материјални ниво своје владајуће класе далеко изнад нивоа који би јој одредила општа неразвијеност робноновчане привреде. Овај његов пионирски рад и данас је полазна тачка за даља истраживања у том правцу.

Богумил Храбак, са исцрпном расправом *Херцеговачки дукатници*, даје прегледан развој овог феномена XV вијека у Зети, Босни и Херцеговини. Економску проблематику обрађује и у другим својим радовима.⁸

Радови о политичкој историји средњег века односе се како на Црну Гору тако и на Србију и обрађују већином XIV и XV вијек. Политичка историја је углавном заступљена краћим прилозима С. Мијушковића, Р. Драгићевића и Б. Храбака.⁹

„Записе“ — „Историјске записе“ нису могле мимоићи ни расправе, које се односе на културну историју. Није ни чудо што су овдје објављене расправе о штампаријама, јер је први пут штампана књига угледала свјетлост дана на овом подручју. Ту спадају врло познати радови о штампаријама Ђорђа Сп. Радојичића и Р. Драгићевића.¹⁰

У „Историјским записима“ његовани су и прикази, али су то углавном билешке — преглед основне садржине појединих књига из историје средњег вијека.¹¹

⁸ В. Винавер, *Мистерија око једног нашег златника*, ИЗ XVIII/4 (1961) 708—712. Б. Храбак, *О Балшићким грошима*, ИЗ IX/1 (1953) 188—195; *Прошlost Пљеваља по дубровачким документима до почетка XVII stoleћа*, ИЗ 1—2 (1955) 1—38. И. Стјепчевић, Р. Ковијанић, *Злато и бакар старога Брскова*, ИЗ IX/1 (1953) 271—276. И. Стјепчевић, *Руднички грошеви*, ИЗ IX/1 (1953) 276—277.

⁹ Р. Драгићевић, *Везе Зете — Црне Горе са Јадранским приморјем*, Записи XIII/3 (1935) 129—136; 4, 193—200; 5, 267—273; *Један помен Ријеке Црнојевића крајем XV вијека*, ИЗ X/2 (1954) 615. С. Мијушковић, *Један помен о Вуку Бранковићу у старом Которском архиву*, ИЗ XVI/3—4 (1959) 163—167; *Неколико података о Радичу Црнојевићу на основу архивске грађе из Државног архива у Котору*, ИЗ VIII/4—12 (1952) 309—318; И. Стјепчевић, Р. Ковијанић, *Неки подаци о зетском војводи Алтоману*, ИЗ IX/1 (1953) 269—271; *Похара блага Маре Бранковића*, ИЗ X/2 (1954), 611; Б. Храбак, *Вести о утврђивању Херцег-Новог 1508. и 1493—1494. године*, ИЗ IX/1 (1953), 241—252. М. Филиповић, *Бијели Павле*, ИЗ I/3—4 (1948) 168—178, 5—6, 256—263. П. Шеровић, *Једна бокељска верзија о Бијелом Павлу*, ИЗ II/1—2 (1948) 125—126.

¹⁰ Ђ. Сп. Радојичић, *Белешке о штампаријама у Црној Гори у XV и XVI веку*, ИЗ II/1—2 (1948) 1—8. Р. Драгићевић, *Црногорске штампарије (1493—1918)*, ИЗ XII/1—2 (1956) 1—41.

¹¹ БАНАШЕВИЋ, НИКОЛА, *Др Петар Слијепчевић, Поклонства на задужбинама*, Нови Сад, 1929 — 3, 1929, III, књ. IV, 4, стр. 252. Приказ есеја о старијим задужбинама.

ДУШАН ВУКСАН, Д. *Др Алекса Ивић, Родословне таблице српских династија и властеле*, Нови Сад, 1928. — 3, 1928, II, књ. III, 6, стр. 376—378;

Из овог прегледа видимо да су „Записи“ — „Историјски записи у својим издањима ипак доста допринијели обради средњовековне историје. У овом прегледу ми смо се трудили да читаоцу пружимо поуздан путоказ кроз сав материјал који се налази у „Записима“ — „Историјским записима“ а везан је за историју средњег вијека.

Мр Марица Маловић-Ђукић

Љуб. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I, Београд 1929 — З. 1929, III, књ. IV, 6, стр. 382—383; М. Ласкарис, *Повеље српских владалаца у грчким публикацијама*, Београд 1929 — З. 1929, III, књ. V, 1—2, стр. 126—127; Др Никола Ђорић, *Град Котор до год. 1420. с особитим обзором на босанску превласт (1385—1420)*. Стара Градишка — З. 1927, I, књ. I, 6, стр. 381—382; Нинковић Леонтије, *Сан Краља Стефана и зидање Високих Дечана*, Срем. Карловци, 1931 — З. 1931, V, књ. VIII, 6, стр. 382—383. Р. Ковијанић, *Трагом последњег српског деспота*, Београд 1938 — З. 1939, XII, књ. XXI, 3, стр. 191; Ст. Станојевић, *Историја српскога народа у средњем веку*. Београд 1937 — З. 1938, XIX, 6, стр. 382—383.

И. ЗЛОКОВИЋ, *Др Илија Синдик, Комунално уређење Котора од друге половине XII до почетка XV стољећа*, ИЗ, 1951, IV, књ. VII, 7—9, стр. 420—422.

Р. ЈОВАНОВИЋ, *Сима Ђирковић: Историја средњовековне Босне*, Београд 1964, ИЗ, 1965, XVIII, књ. XXII, 2, стр. 389.

П. МИЈОВИЋ, *Др Гавро А. Шкриванић, Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959, ИЗ, 1960, XIII, књ. XVII, 4, стр. 837—840.

Ђ. ПЕЈОВИЋ, *Георгије Острогорски, Серска област после Душанове смрти*, ИЗ, 1966, XIX, књ. XXIII, 1, стр. 175.

М. ДАШИЋ, *Ристо Ковијанић, Помени црногорских племена у которским споменицима (XIV—XVI вијек)*, књ. II, Титоград 1974, ИЗ, 1974/XXVII, књ. XXXI, 1—2, стр. 167—172.

Р. ЈОВАНОВИЋ, *Средњовјековни статут Будве. С италијанског превео и предговор написао Никола Вучковић*, Будва 1970; стр. 117, ИЗ 1970/XXVIII, књ. XXVII, 3—4, стр. 427.

Ђ. ПЕЈОВИЋ, *Љетопис попа Дукљанина. Увод, превод и коментар др Славка Мијушковића*, Титоград 1967, стр. 282, ИЗ, 1968/ИЗ, књ. XXV, 4, стр. 671—672.